

Druhý nález brakteátů typu Cach 855 z okolí Českých Budějovic (k. ú. Zborov, okr. České Budějovice)

JAN JOHN – TEREZA ŠÁLKOVÁ

ABSTRACT

A SECOND HOARD OF BRACTEATES OF TYPE CACH 855 FROM THE VICINITY OF ČESKÉ BUDĚJOVICE (CADASTRAL AREA OF ZBOROV, ČESKÉ BUDĚJOVICE DISTRICT).

A small assemblage of four bracteates, all of type Cach (1974) no. 855 dated to the reign of Wenceslas II (1278/83–1305), was found near Zborov (South Bohemia, České Budějovice district) and is likely linked to the České Budějovice mint. The fact that exclusively one type is represented reinforces earlier hypotheses about its origin in this royal mint. Despite its modest size, the hoard is an important contribution to the typological and geographical definition of late 13th century Bohemian bracteate coinage.

KEYWORDS

ZBOROV, ČESKÉ BUDĚJOVICE MINT, BRACTEATE, 13TH CENTURY

DOI

10.47382/ns2025_10

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

Dne 7. 5. 2025 odevzdal pan Petr Petrášek do Jihočeského muzea v Českých Budějovicích čtyři brakteáty (tři z nich ve fragmentarizované a nekompletní podobě), které nalezl téhož dne spolu se svým otcem a dalšími dvěma přáteli na katastrálním území obce Zborov (okr. České Budějovice). Místo nálezů se nachází v lesní trati „Lískovky“ severně od Strážkovic, poblíž bezejmenné vodoteče směřující do Zborovského potoka. Mince byly objeveny pomocí detektoru kovů v prostoru zarostlém hustým borůvkám, prakticky ihned pod lesní hrabankou. Přibližně 2 m od nich bylo nalezeno mosazné kování, pravděpodobně opaskové, se dvěma otvory a stopami ohně, které bylo rovněž odevzdáno do Jihočeského muzea. Případná souvislost tohoto artefaktu s mincemi je čistě hypotetická a vzhledem k jeho materiálu spíše méně pravděpodobná.

Následně, dne 11. 5., spolu s nálezci místo zaměřili Jan John a Ondřej Chvojka, přičemž byl získán další zlomek brakteátu – o autenticitě lokality tedy není pochyb. O týden později (16. 5.) na lokalitě provedli drobnou sondáž Jan John a Petr Ouško. V místě nálezů byla položena sonda o rozměrech 60 × 60 cm a veškerý exkavovaný materiál byl kontrolován pomocí detektoru kovů. Vzhledem k síle brakteátů (0,10–0,15 mm) je neobvykle obtížné detekovat jejich menší zlomky, přesto došlo k zachycení několika dalších velmi drobných fragmentů. V hloubce pouhých 20 cm od povrchu bylo dosaženo neporušeného terénu, lze tedy vyloučit souvislost se zahloubeným archeologickým objektem či vrstvou. Povrch podložil byl však nápadně obohacen makroskopicky patrnými uhlíky, což vedlo k odběru cca 0,5 l sedimentu, který posloužil jako vzorek pro archeobotanickou analýzu.

Na základě průzkumu naleziště nelze jednoznačně rozhodnout, zda se jedná o záměrné uložení, anebo o ztrátu mincí. Výskyt mincí těsně pod povrchem naznačuje spíše druhou variantu. Rozhodně lze vyloučit uložení v keramické nádobě; zachyceny nebyly ani stopy jiného

obalu. V bezprostředním okolí místa nálezů nejsou patrné žádné terénní relikty, které by svědčily o existenci zaniklé komunikace či dlouhodobějšího osídlení.

POPIS NÁLEZU

ČECHY, Václav II. (1278/83–1305)

Mincovna: České Budějovice (?), AR střední brakteát, 1278/83–1300

Av.: čelně korunovaná postava panovníka, v obou rukou žezla ve tvaru poloviny lilie

Lit.: *Fiala 1895*, 428, č. 2251; *Radoměřský 1966*, 11, typ 14; *Cach 1974*, 44, č. 855.

1. 0,671 g; 26,5/25,5 mm (kompletní exemplář)

XRF: Ag 96,63 %; Cu 2,19 %; Au < LOD; Bi 0,11 %; Pb 0,89 %; Fe 0,19 %

2. 0,501 g; max. průměr 27,5 mm (nekompletní exemplář ze tří fragmentů)

XRF: Ag 97,27 %; Cu 2,03 %; Au 0,08 %; Bi 0,05 %; Pb 0,48 %; Fe 0,07 %

3. 0,379 g (nekompletní exemplář ze čtyř fragmentů).

XRF: Ag 96,82 %; Cu 2,44 %; Au 0,08 %; Bi 0,06 %; Pb 0,47 %; Fe 0,09 %

4. 0,454 g (nekompletní exemplář ze šesti fragmentů).

XRF: Ag 96,79 %; Cu 1,96 %; Au 0,08 %; Bi 0,09 %; Pb 0,67 %; Fe 0,79 %

Obr. 1. Zborov – nález brakteátů z roku 2025 (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno; foto J. John).

Dalších pět drobných fragmentů o celkové hmotnosti 0,075 g se nepodařilo přiřadit ke konkrétním mincím. Hmotnost jediného kompletního brakteátu 0,671 g přesně odpovídá průměrné hmotnosti 0,6712 g, zjištěné na základě 129 exemplářů tohoto typu z depotu České Budějovice II (*Radoměřský 1966*, 11, typ 14).

PRVKOVÉ ANALÝZY

Jednotlivé brakteáty byly v laboratořích Archeologického ústavu FF JU podrobeny analýze prvkového složení pomocí metody rentgenové fluorescence s využitím ručního XRF spektrometru Niton XL2 GOLDD s velkoplošným Silikon Drift Detektorem (SDD) a rentgenovou lampou (45 kV/2W) se stříbrnou anodou bez kolimátoru. Před měřením byl povrch mincí šetrně očištěn pomocí ultrazvuku v lázni destilované vody bez použití chemikálií. Na základě měření lze konstatovat vysoký obsah stříbra v povrchové vrstvě brakteátů (průměr 96,87 % Ag), dalšími zachycenými kovy jsou měď (průměrně 2,16 %) a olovo (0,63 %). Obsah lehkých prvků nebyl v rámci zvolené kalibrace přístroje sledován, výsledky pro jednotlivé mince jsou uvedeny v rámci jejich popisu výše.

Dále byl jeden z menších zlomků brakteátu č. 2 zkoumán pomocí metody LIBS (spektrometrie laserem buzeného plazmatu) s využitím mikroskopu s analytickým modulem Keyence EA-300 VHX. Tato metoda umožňuje hlubší průnik pod povrch zkoumaného vzorku než metoda XRF, neboť patnácti opakovanými laserovými pulzy vznikl na povrchu zlomku brakteátu postupně „kráter“ o průměru a hloubce cca 50 μm . Materiál z každého laserového pulzu byl analyzován samostatně a v tabulce výsledků (tab. 1) je jasně patrný trend úbytku stříbra a nárůstu mědi v analyzovaném plazmatu z větších hloubek mince.

TAB. 1. Zborov – výsledky LIBS analýzy zlomku brakteátu č. 2 od úrovně povrchu (hloubka 1).
Výsledky jsou uvedeny v hmotnostních procentech.

HLOUBKA MĚŘENÍ	Ag (%)	Cu (%)
1	98,8	1,2
2	98,5	1,5
3	94,9	5,1
4	94,7	5,3
5	93,9	6,1
6	95,4	4,6
7	94,5	5,5
8	91,6	8,4
9	94,9	5,1
10	94,8	5,2
11	93,7	6,3
12	93,4	6,6
13	93,4	6,6
14	93,1	6,9
15	93,4	6,6

ARCHEBOTANICKÁ ANALÝZA

Vzorek sedimentu z vrstvy nad geologickým podložím o objemu 0,5 l byl proplaven v laboratoři metodou flotace a následně neplovoucí frakce ještě zpracována metodou vlhkého prosívání (Paersall 1989). Použito bylo síto o velikosti oka 0,25 mm. Z obou frakcí vzorku byly pod stereomikroskopem vybírány zuhelnatělé rostlinné makrozbytky a uhlíky, které byly následně určeny pod stereomikroskopem a světelným mikroskopem (Schweingruber 1978).

Identifikován byl jeden zloмок zuhelnatělé jehlice jedle (*Abies alba*) a 2,6 g uhlíků, z nichž bylo určeno 118 větších než 2 mm. V souboru převládaly uhlíky jedle (*Abies*, 91,5 %), doplněné uhlíky dubu (*Quercus*, 6,8 %) a lípy (*Tilia*, 1,7 %).

DISKUSE A ZÁVĚRY

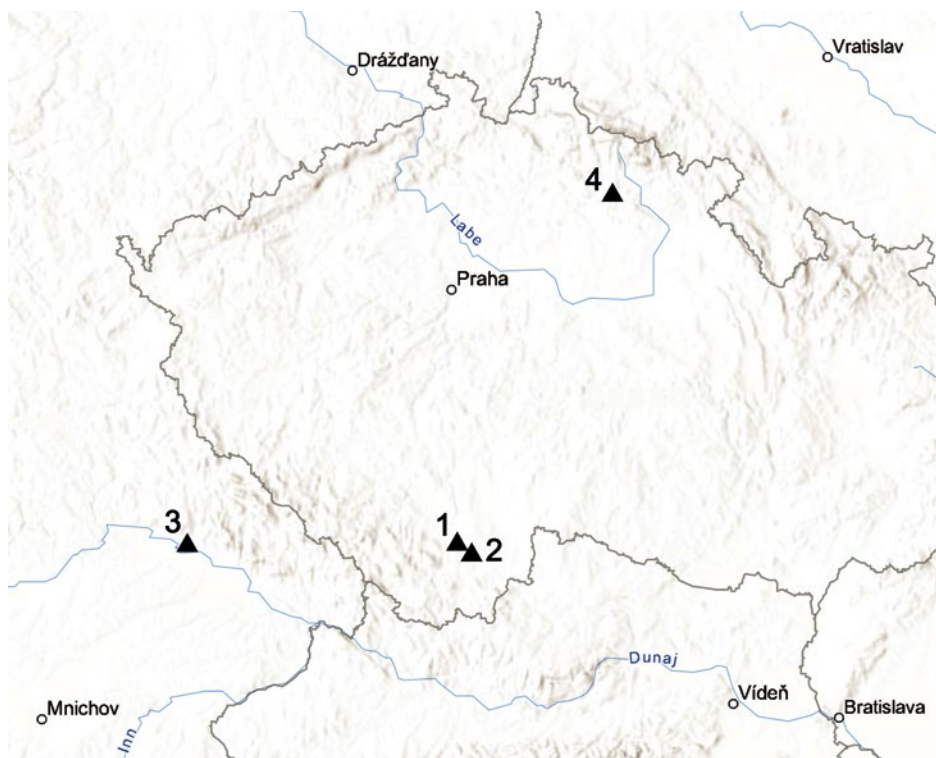
Z numismatického hlediska se jedná sice o nevelký, avšak významný nález, zejména ve vztahu k otázce spektra brakteátů ražených v Českých Budějovicích. Soubor čtyř mincí, nalezený necelých 10 km od historického centra Českých Budějovic, obsahuje výlučně brakteáty typu Cach (1974) č. 855. Jeho význam spočívá především v tom, že přináší další silný argument podporující hypotézu o původu tohoto konkrétního typu brakteátu v českobudějovické mincovně.

Uvedenou hypotézu jako první formuloval P. Radoměřský v rámci rozboru a publikace depotu označovaného jako České Budějovice II. Radoměřský tyto brakteáty označil jako typ č. 14 a spolu s dalšími čtyřmi typy je bez pochybností přisoudil českobudějovické mincovně, přičemž převládající typ 14 (Cach 1974, č. 855) označil za nejmladší složku depotu (Radoměřský 1966, 18; k depotu České Budějovice II také: Anonym 1937; Weiss 1966; Militký 2005).

Nález ze Zborova ukazuje, že tento předpoklad byl velmi pravděpodobně správný, ačkoliv obecně je třeba zdůraznit problematičnost přiřazování jednotlivých typů brakteátů konkrétním mincovnám pouze na základě rozboru hromadných nálezů (Zaoral 2005, 76–88; Schneider 2018, 90).

V současnosti jsou publikovány pouze čtyři hromadné nálezy (včetně souboru popsaného v tomto článku), které obsahují brakteáty typu Cach (1974) č. 855 (obr. 2). Dva z nich byly objeveny mimo jižní Čechy a obsahují pouze velmi malý podíl uvedeného typu. Jedná se o starší nález

z lokality Pfaffenmünster u bavorského Straubingu, kde se mezi přibližně dvěma tisíci mincí nacházely pouze tři exempláře tohoto typu, tedy přibližně 0,1 % (Raimann 1895; Cach 1974, 88–89). Druhým příkladem je depot z Levínské Olešnice na severovýchodním okraji české kotliny, kde jsou mezi 836 popsányými brakteáty čtyři kusy typu Cach (1974) č. 855, což odpovídá 0,5 % (Schneider 2018, 166).

Obr. 2. Hromadné nálezy obsahující brakteáty typu Cach (1974) č. 855: 1. České Budějovice II; 2. Zborov; 3. Pfaffenmünster; 4. Levínská Olešnice.

Naopak zbylé dva hromadné nálezy pocházejí z okolí Českých Budějovic a typ Cach (1974) č. 855 v nich představuje nejčastější, případně jediný typ brakteátu. V případě depotu České Budějovice II činí jeho zastoupení více než 30 % (Militký 2005, 159); malý soubor ze Zborova neobsahuje žádný jiný typ brakteátu (100 %).

Otázka, do jaké míry – a zda vůbec – byla pro ražbu brakteátů ve druhé polovině 13. století využívána ložiska stříbra v oblasti dnešního Rudolfova, vzdáleného pouze 5 km od Českých Budějovic, zůstává zatím otevřená. Písemnými prameny je zdejší těžba doložena až od roku 1385 (Kořan – Koutek 1947, 15).

V případě rentgenové fluorescenční analýzy je možné výsledky porovnat pouze s obdobně malým vzorkem čtyř brakteátů typu Cach (1974) č. 855 z depotu Levínská Olešnice (Fikrle 2018, 81). Mezi oběma vzorky je patrný rozdíl v naměřeném obsahu stříbra. Zatímco mince ze Zborova vykazují vyšší hodnoty Ag (v průměru 96,87 %), data z Levínské Olešnice ukazují průměrný obsah 93,3 %. Naopak shodu lze pozorovat v absenci cínu – brakteáty tedy byly legovány nikoliv bronzem, ale pouze mědí (Fikrle 2018, 64). Nejpravděpodobnějším vysvětlením rozdílu v obsahu stříbra je odlišná míra koroze mincí v jednotlivých souborech – brakteáty ze Zborova mají pravděpodobně v důsledku mělkého uložení v agresivním prostředí lesní půdy povrch více oxidovaný, a tudíž obohacený o stříbro na úkor ostatních prvků. Tento předpoklad potvrzují výsledky analýzy metodou LIBS (tab. 1), které na příkladu brakteátu č. 2 ukazují nižší obsahy stříbra v hlubších vrstvách materiálu, přičemž tyto hodnoty v podstatě odpovídají datům z Levínské Olešnice (přes 93 % Ag).

Archeobotanická analýza nabízí možnost rekonstruovat minulou podobu prostředí, v němž byly mince nalezeny. V tomto případě však bohužel chybí jasná chronologická vazba mezi archeobotanickými nálezy a mincovním souborem. Podle terénního pozorování by vrstva s uhlíky neměla být mladší než samotný depot, avšak bez radiokarbonového datování nelze její stáří spolehlivě určit. Není rovněž možné rozhodnout, zda byly procesy vedoucí ke vzniku uhlíků způsobeny člověkem (např. lesní řemesla, řízené vypalování, další aktivity spojené s využíváním ohně), nebo zda šlo o přirozené lesní požáry.

Požáry výrazně mění charakteristiky půdy, její biodiverzitu i formy uhlíku. Uhlíky (zuhelnatělé dřevo) se rozkládají pomaleji než nezuhořelé organické látky (Šrámek – Fadrhonsová – Hellebrandová – Cienciala – Borůvka 2024), a tudíž konzervují podobu vegetace v době požáru. Koncentrace uhlíků v analyzovaném sedimentu činí 5,2 g na liter. Obecně se množství pyrogenního uhlíku v půdě po lesním požáru může lišit v závislosti na typu lesa, intenzitě a teplotě požáru, hloubce půdního profilu, době uplynulé od požáru a půdních podmínkách. Koncentrace v jednotlivých gramů však může být výsledkem požáru (Gao – DeLuca 2021), a nelze ji proto jednoznačně spojit pouze s antropogenními uloženinami.

Vzhledem k tomu, že soubor je tvořen převážně uhlíky jedle a podle mapy potenciální přirozené vegetace se v místě nálezů nacházela kyselá doubrava, je možné, že nalezené uhlíky souvisejí s antropogenní činností a selektivním výběrem jedlového dřeva.

LITERATURA

- Anonym 1937:** Großer Brakteaten-Fund bei Budweis. Der Münzensammler 9/92, 73.
- Cach, F. 1974:** Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové. Praha.
- Fiala, E. 1895:** České denáry. Praha.
- Fikrle, M. 2018:** Rentgenová fluorescenční analýza brakteátů. In: P. Schneider: Levínská Olešnice. Nález mincí ze 13. století. Praha, 63–84.
- Gao, S. – DeLuca, T. H. 2021:** Influence of fire retardant and pyrogenic carbon on microscale changes in soil nitrogen and phosphorus. Biogeochemistry 152/1, 117–126.
- Kořan, J. – Koutek, J. 1947:** Rudní ložiska oblasti rudolfovské a jejich dějiny. Praha.
- Militký, J. 2005:** Dodatek a poznámky k nálezům brakteátů České Budějovice II. Numismatický sborník 20, 2005, 158–161.
- Pearsall, S. D. M. 1989:** Palaeoethnobotany: A Handbook of Procedures. San Diego.
- Radoměrský, P. 1966:** Studie k českému mincovnictví 13. století (I). Nález brakteátů v Českých Budějovicích r. 1936 a otázka budějovické mincovny ve 13. století. Časopis Národního muzea 135, 5–24.
- Raimann, F. 1895:** Der Münzfund bei Pfaffenmünster. Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft 14, 67–91.
- Schneider, P. 2018:** Levínská Olešnice. Nález mincí ze 13. století. Praha.
- Schweingruber, F. H. 1978:** Mikroskopische Holz Anatomie. Zürich.
- Šrámek, V. – Fadrhonsová, V. – Hellebrandová, K. N. – Cienciala, E. – Borůvka, L. 2024:** Zásoby uhlíku v lesních půdách a lesní hospodářství – review. Zprávy lesnického výzkumu, 69(1), 22–36.
- Weiss, O. 1966:** Stříbrný poklad promluvil. Výběr z prací členů historického kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 3, 71–72.
- Zaoral, R. 2005:** České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof. Numismatický sborník 20, 61–108.

SUMMARY

JAN JOHN – TEREZA ŠÁLKOVÁ, A SECOND HOARD OF BRACTEATES OF TYPE CACH 855 FROM THE VICINITY OF ČESKÉ BUDĚJOVICE (CADASTRAL AREA OF ZBOROV, ČESKÉ BUDĚJOVICE DISTRICT).

On May 7, 2025, four silver bracteates were discovered using a metal detector near the village of Zborov in South Bohemia (České Budějovice District). The coins were found just beneath the forest floor. Subsequent archaeological verification confirmed the authenticity

of the findspot. A small test excavation yielded additional bracteate fragments and a sediment sample rich in charcoal, which was subjected to archaeobotanical analysis.

The coins, tentatively attributed to the České Budějovice mint during the reign of Wenceslas II (1278/83–1305), belong exclusively to type Cach (1974) no. 855. X-ray fluorescence analysis revealed a high silver content (average 96,87% Ag), differing notably from comparative samples – likely due to varying corrosion processes. The archaeobotanical assemblage was dominated by fir (*Abies alba*) charcoal, indicating past fire activity, possibly of anthropogenic origin. The Zborov find provides significant support for the hypothesis that bracteates of type Cach (1974) no. 855 were minted in České Budějovice. It complements evidence from previously known hoards and contributes to a more refined understanding of local coin production and circulation in late 13th century Bohemia.

English translation by J. John

AUTOŘI

PhDr. Jan John, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Archeologický ústav

Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice

e-mail: jjohn@jcu.cz

ORCID: 0000-0001-9292-5630

Mgr. Tereza Šálková, Ph.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Archeologický ústav

Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice

e-mail: salkot00@jcu.cz

ORCID: 0000-0002-7429-5185